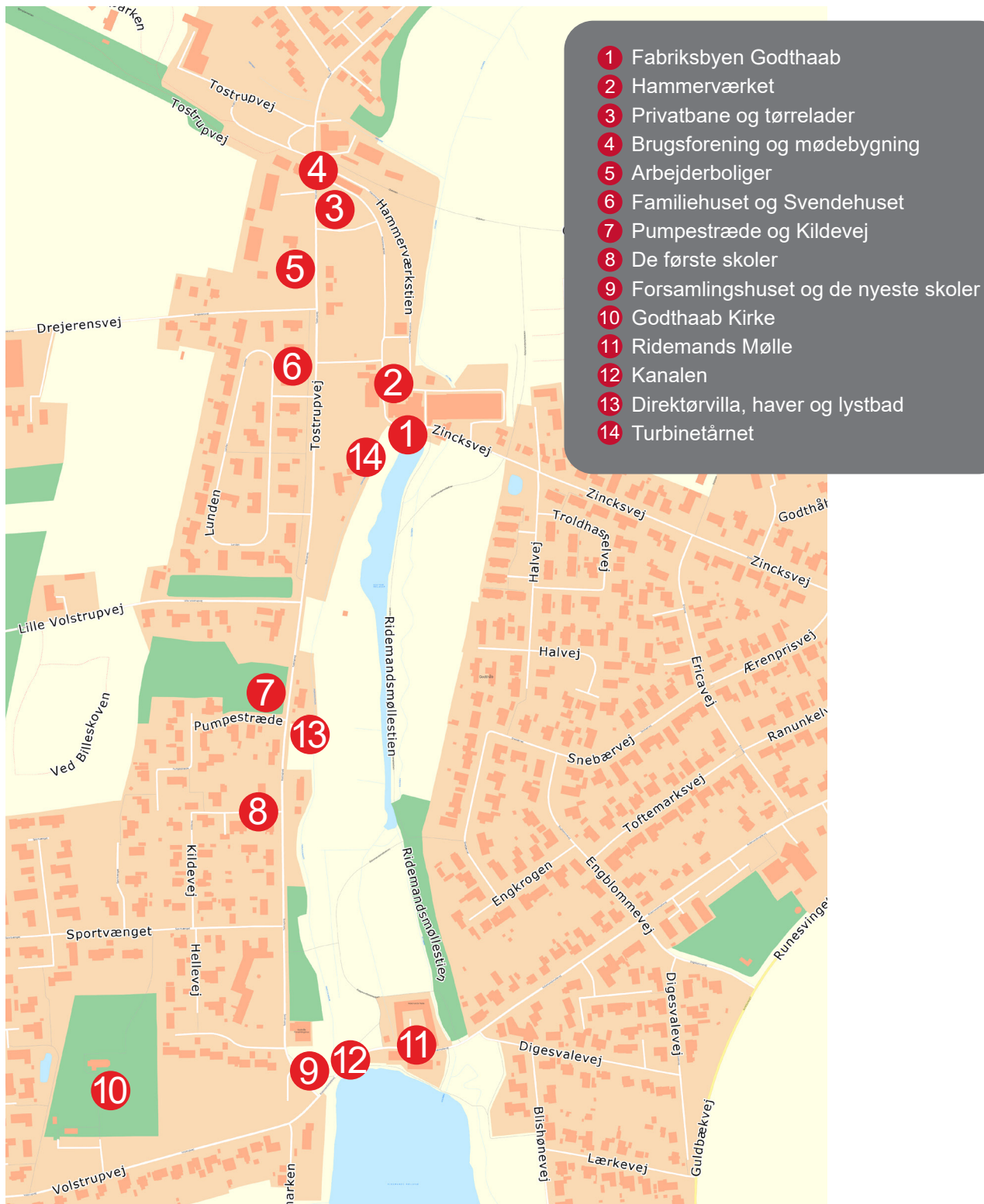

Byvandring i Godthaab

Med denne folder i hånden kan du opleve en række historiske fortællinger og seværdigheder i Godthaab. Turen tager cirka 1½ time.

1 Fabriksbyen Godthaab

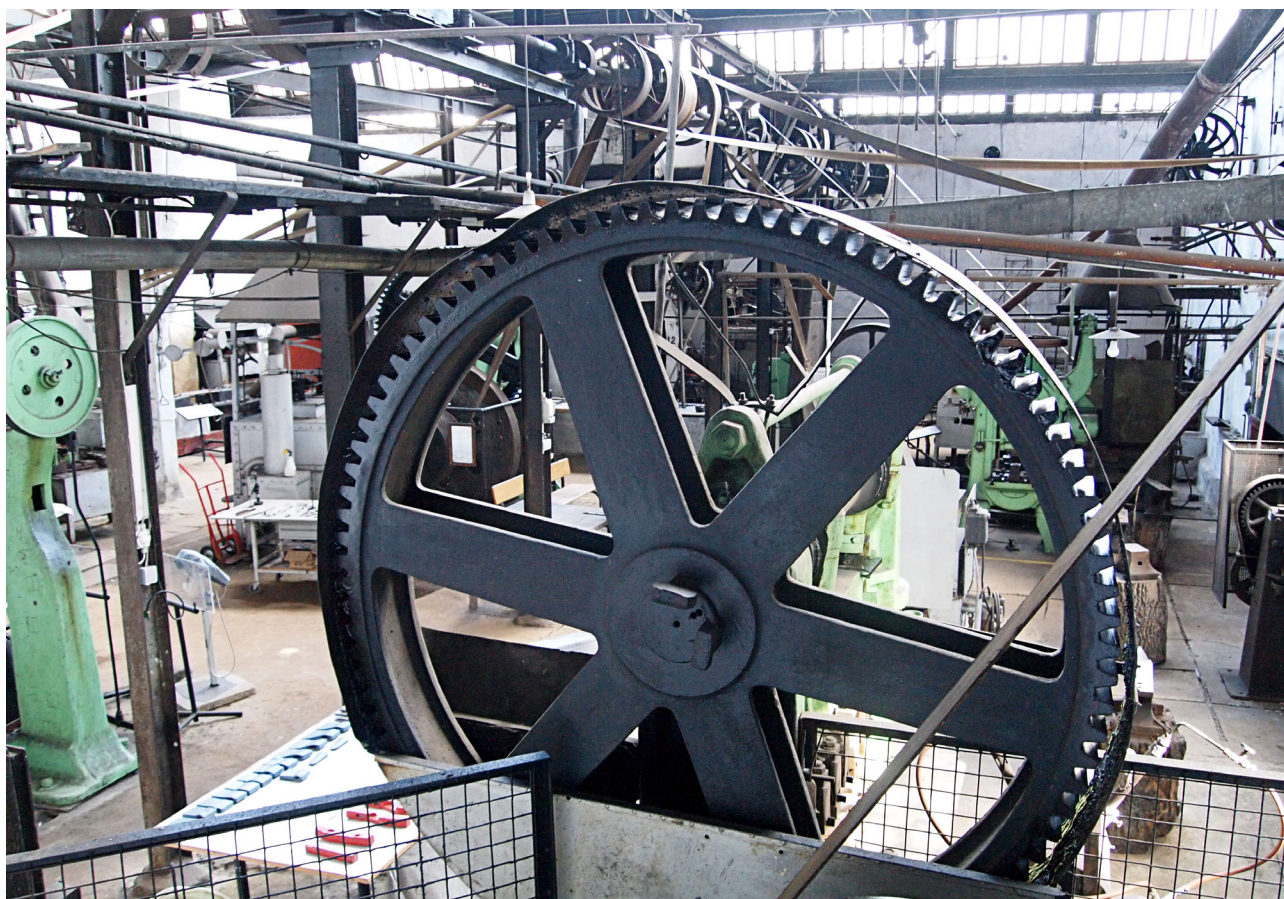
P-pladsen ved Museet Godthaab Hammerværk

Godthaab er en af Danmarks få fabriksbyer. Det begyndte i 1798-99, hvor der blev bygget en papirfabrik ved åen Guldbækken ca. 700 meter nord for den gamle vandmølle Ridemands Mølle. Ejerne gav papirfabrikken navnet Godthaab, og kraften til maskinerne kom fra en opstemning af åen til en sø, der fik navnet Godthaab Dam.

Papirmøllen lukkede i 1854, men i 1858 indrettede smeden Christian Zinck et hammerværk i de tomme bygninger. I årene derefter voksede et bysamfund frem, hvor Zinckfamiliens fabrik var omdrejningspunktet, og som derfor fik navn efter den. I 1850 boede der ca. 60 mennesker i Godthaab, der i dag har omkring 2000 indbyggere.

2 Hammerværket

Indgangen til museets udstilling ved passagen mellem Østre og Vestre Smedje

Nutidigt foto fra museets indre.
Peter Jørgensen.

Mange haveejere, de fleste landmænd og mange håndværkere har ejet en rive, skovl, spade, høtyv eller et andet stykke værktøj af mærket Zinck, som frem til 1970'erne blev fremstillet på Godthaab Hammerværk.

De mange hammerværker, der oprindeligt var i Danmark, er i dag forsvundet. Tilbage står Godthaab som det sidste, hvor hele industrianlægget – både bygninger, inventar og tilhørende vandveje – er bevaret takket være lokale ildsjæle. I dag er den gamle fabrik indrettet som museum, hvor besøgende kan se de vanddrevne hamre i funktion og få et indblik i arbejdsforholdene under den tidligste industrialisering i midten af 1800-tallet.

Godthaab Hammerværks ejerhistorik

Godthaab Hammerværk er i fem generationer gået i arv fra far til søn.

1. Christian Zinck (1807 - 1883) stiftede Godthåb Hammerværk i 1858, sammen med sin søn Niels Zink, og drev det indtil 1877.
2. Niels Christian Zinck (1834 - 1919) drev Hammerværket fra 1877 indtil 1895.
3. Niels Christian Zinck (1869 - 1934) overtog Hammerværket i 1895 og drev det indtil 1927, hvor Niels og Erik Zinck overtog ledelsen.
4. Niels Christian Rom Zinck (1898 - 1982) var administrerende direktør og Erik Zinck daglig leder af produktionen.
5. Niels Christian Zinck (1926-2019) overtog ledelsen i 1971 og drev Hammerværket frem til en virksomhedsfusion med konkurrenten Lysbro i 1985. I 1989 blev virksomheden opkøbt af giganten Fiskars. Dele af Hammerværket var i funktion frem til lukningen i 2007.

3 Privatbane og tørrelader

Tørreladen langs Hammerværksstien

Hammerværket og bysamfundet fik et kraftigt skub, da den private jernbane Svenstrup-Aars blev indviet i 1899 med en station i Godthaab. Zinck fik samtidigt ført et sidespor fra stationen ned til fabrikkens værksteder. Sporet lå, hvor Hammerværksstien i dag går. Fra stationen kunne banevognene trille ned til fabrikken med en bremsemand, som sikrede, at de ikke kørte ind i bygningerne.

Langs sporet lå fabrikkens savværk og de store tørrelader, hvor træ til værktøjets skafter blev opbevaret. Træet lå til tørring i laderne i to år, før det blev fræset til skafter. Med de mange lemme i tørreladen kunne lufttørringen reguleres.

4 Brugsforening og mødebygning

Øst for krydset mellem Hammerværksstien og Tostrupvej

Historisk foto af brugsforeningen.
Svenstrup Lokalthistorisk Arkiv.

I 1969 blev privatbanen nedlagt. Stationen lå langs Tostrupvej indtil 1969, hvor banen blev nedlagt. Allerede i 1920 havde Anders Andersen etableret en stålwarefabrik ved siden af stationen, og med Anders Andersens fabrik, var Godthaab for alvor blevet en fabriksby.

På den modsatte side af Tostrupvej fik Godthaab en brugs. Brugsforeningen var dannet allerede i 1884 med butik ved hammerværket. Den blev dog snart for lille, og Zinck tilbød derfor at bygge en ny, der også rummede en mødesal. Betingelsen var, at mødesalen ikke blev anvendt til politiske møder. Bygningen stod klar i 1908.

5 Arbejderboliger

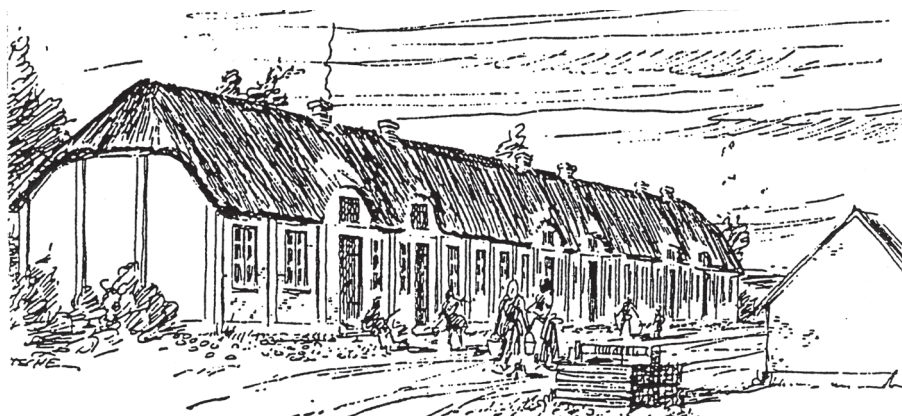
Tostrupvej 28-32

Tostrupvej, der tidligere hed Stationsvej, var Godthaabs landsbygade. Her blev de første boliger til hammerværkets ansatte bygget. Længst mod nord ligger stadig tre énfamiliehuse, der er opført omkring 1890. De er typiske for mange af de énfamiliehuse, der stadig ligger flere steder i byen: mindre huse med pæne havearealer til dyrkning af grøntsager samt et godt udhus til brændsel, grøntsager og eventuelt en gris.

6 Familiehuset og Svendehuset

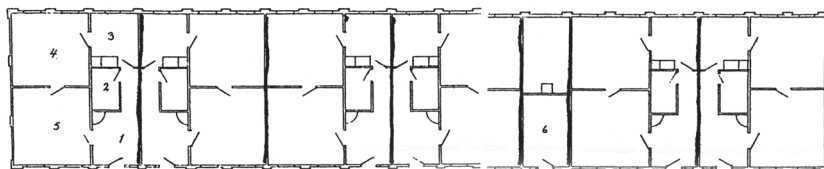
Tostrupvej (området mellem Lunden og Hammerværket)

I 1856 lod Zinckfamilien Familiehuset opføre. Det bestod af otte sammenbyggede boliger på hver 55 m². Til hver lejlighed hørte et stykke have samt et loft til brændsel, mens vaske- og bagerum var fælles. Huslejen var 2,50 kr. om måneden – til sammenligning var en dagsløn på det tidspunkt på 2 kr.

Familiehuset var stråetækt, men med murede vægge. Over hver dør var der en lille buet kvist med lem til indlæsning af brændsel. Overfor ses gavlen af svendehuset, der senere blev indrettet som brugs. Vejen mellem de to huse er nutidens Tostrupvej.

Tegning af familiehuset.
Svenstrup Lokalhistorisk Arkiv.

Offentlig Vej

← NORD

1. Bryggers med grubekedel.	4. Dagligstue og soveværelse
2. Pulter- og spisekammer blev ofte brugt som børneværelse.	5. Den "fine" stue.
3. Køkken med skorsten og komfur.	6. Fælles bagestue.

Tegningen viser de 6 lejligheder + bagestuen.

Tegnet af Anders Andersen.

Familiehuset blev revet ned omkring 1890, og det siges, at volden langs vejen rummer materialer fra det nedrevne hus.

Overfor Familiehuset lå Svendehuset, hvor de ugifte svende boede. Det var overflødigt i 1884, og Zinckfamilien lod det derfor indrette til byens første brugsforretning med arbejdere fra hammerværket som uddelere to aftener om ugen.

7 Pumpestræde og Kildevej

Krydset mellem Pumpestræde og Tostrupvej

Omkring 1890 blev området omkring de to gader Pumpestræde og Kildevej bebygget som et samlet kvarter. De fleste af husene blev opført af Zinckfamilien som to-familiers lejeboliger. Mange af husene er senere restaureret og ombygget, men enkelte har bevaret de oprindelige træk.

Et lejemål var betinget af, at man arbejdede på hammerværket. Sagde man op, eller blev man fyret, måtte man fraflytte lejligheden. Arbejderkvarteret kom også til at rumme en husflidsskole i 1922. Skolen blev opført af arbejderne, men Zinckfamilien stillede grund og materialer til rådighed.

8 De første skoler

Tostrupvej 23

Godthaab blev hurtigt et børnerigt samfund, hvor der var brug for en skole, så børnene ikke skulle tage den lange vej til Guldbæk Skole. I 1890'erne indrettede Niels Zinck, Christian Zincks søn og efterfølger, derfor et tidligere aftægtshus ved Stationsvej til forskole, og i 1899 blev der bygget en skole på Zincksvej øst for hammerværket. Det var imidlertid ikke nok, og i 1903 blev der bygget endnu en skole ved Stationsvej.

Forskolen i den gamle aftægtsbolig er i dag nedrevet, men skolebygningen fra 1903 eksisterer stadig på adressen Tostrupvej 23.

9 Forsamlingshuset og de nyeste skoler

Tostrupvej 6

I 1935 fik Brugsen brug for den mødesal, der var indrettet i bygningen fra 1908. Der blev derfor også brug for et nyt sted at samles, og borgerne i Godthaab begyndte en indsamling til et forsamlingshus. Zinckfamilien donerede grunden, dog på visse betingelser: der måtte ikke nydes spiritus, der måtte højst afholdes 12 baller om året, og de skulle afsluttes inden kl. 2. Det stod færdigt i 1936, og det bruges stadig i dag som forsamlingshus.

Overfor forsamlingshuset blev der i 1959 indviet en ny og større skole. Den eksisterede helt frem til 1992, hvor det blev besluttet at nedlægge skolen og opføre Højvangsskolen mellem Svenstrup og Godthaab. Godthaabs borgere protesterede dog og oprettede friskolen Lyngbjerggårdsskolen.

10 Godthaab Kirke

Volstrupvej 20

Ligesom Niels Zinck var drivkraften i etableringen af Godthaabs første skoler, var det også ham, der tog initiativ til, at byen fik sin egen kirke. Han donerede grunden til kirke og kirkegård, og han oprettede desuden en vedligeholdelsesfond.

Kirken er tegnet af arkitekt Hother Paludan, og den blev indviet i 1912. Altertavlen er malet af Anker Lund, der brugte arbejdere fra hammerværket som modeller for sine figurer. Vest for kirken ligger Zinckfamiliens store familiegravsted.

11 Ridemands Mølle

Ridemandsmøllevej 6

Akvarel af møllen 1814.
Svenstrup Lokalhistorisk Arkiv.

Ridemands Mølle er Godthaabs ældste bygning. I 1406 var den ejet af dronning Margrethe 1., og sidenhen af forskellige adelsmænd og borgere. I 1868 købte Christian Zinck møllen for at få råderet over vandkraften i Guldbækken. På det tidspunkt blev kornkværnene i det gamle møllehus trukket af tre møllehjul. Zinckfamilien fortsatte mølleriet og fornyede møllehuset i 1903.

Retten til vandkraften var hammerværkets livsnerve og ofte genstand for strid. Når egnens bønder ønskede at vande deres afgrøder med åens vand, var det en trussel mod fabrikkens eksistens. Trods flere retssager lykkedes det hver gang Zinckfamilien at afværge truslen.

Historisk foto af kanalen 1912.
Svenstrup Lokallhistorisk Arkiv.

For at sikre en bedre udnyttelse af Guldbækkens vandkraft blev der fra 1887 til 1894 gravet en 700 meter lang kanal mellem Ride-
mands Mølle og hammerværket. Herved kunne vandløbet lægges i
et højere leje til et samlet fald på ca. seks meter ovenfor fabrikken.

Kanalgravningen foregik med håndkraft og på akkord. Udregnet
efter lønudbetalingen skulle én mand kunne grave ca. 2,7 meter
kanal i løbet af ni timer. I forlængelse af selve udgravningen støb-
te man cementfliser til sikring af kanalsiden ud mod ådalen, mens
kanalbunden blev foret med en lermembran.

Godthaab Hammerværk voksede markant i årene omkring
1890. Det vidner investeringerne i vandkraften blandt andet om.
Fabrikken deltog desuden i den almindelige Landboforenings
landsudstillinger, hvilket resulterede i en række præmier. Allere-
de fra 1870'erne eksporterede fabrikken sine produkter til blandt
andet Norge.

I 1897-98 opførtes "Villa Aalykke" vest for kanalen. Den var til-
tænkt som bolig for direktøren Niels Zinck og hans familie. Ved
villaen blev der indrettet en prydhave, mens arealet ned mod det
gamle åløb blev tilplantet med nyttehaver og frugttræer. Der blev
desuden støbt en trappe, så direktøren kunne bade i kanalen.

For enden af kanalen står turbinetårnet. Det stod klar til brug i 1894. På tårnet ses Niels Zincks initialer samt året 1894. Fra en turbine i tårnet blev kraften overført til fabrikken via en stålwire.

Den genopbyggede smedje 1916.
Svenstrup Lokalhistorisk Arkiv.

I 1897 blev der monteret endnu en turbine i selve smedjen, der blev drevet af en rørlagt vandforsyning under vejen.

Efter en brand i 1915 blev smedjen genopbygget. I den forbindelse fik bygningen den nuværende og karakteristiske shedtagskonstruktion. Ved samme lejlighed blev turbinen i smedjen fornyet, og den i tårnet blev taget ud af brug.

På det tidspunkt havde Godthaab Hammerværk desuden en dampmaskine fra 1897, som gav kraft til hamrene på fabrikken. Den stod i et nyt maskinhus med kedel og dampskorsten.

Byvandringen er udarbejdet i et samarbejde mellem Nordjyske Museer og Museet Godthaab Hammerværk. Projektet er støttet økonomisk af Aalborg Kommunes "Pulje til sommeraktiviteter i Landdistrikt 2020".

Museet Godthåb Hammerværk,
Zinckvej 2B, 9230 Svenstrup.
www.godthaab-hammerværk.dk

Nordjyske Museer,
Algade 48, 9000 Aalborg
www.nordmus.dk

NM Nordjyske
Museer
Vi giver historien liv